

HISTÒRIA

Els diputats altempordanesos de la Mancomunitat. Apunts biogràfics

Per Ferran del Campo Jordà^(*), Josep Colls Comas^(**),
Jusa Juanola Pagès^(***) i Erika Serna Coba^(***)

Resum

L'article és un recull de les biografies dels diputats provincials escollits en el districte de Figueres i que formaren part de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya entre 1914 i 1925.

Paraules clau

Mancomunitat de Catalunya, districte de Figueres, diputats provincials, Josep Ferran i Galter, Emili Garriga i Lloveras, Paulí Geli i Maymí, Carles Jordà i Fages, Martí Inglès i Folch, Josep Monegal i Ramis, Ramon Noguer i Comet, Lluís Pons i Heras, Josep Pous i Vidal, Baldiri Rahola i Llorens, Josep Salleras i Pla, Rafael Torroella i Cardoner

Abstract

This article is a collection of biographies of provincial deputies chosen in the district of Figueres who belonged to the Assembly of the Mancomunitat de Catalunya between 1914-1925.

Keywords

Mancomunitat de Catalunya, district of Figueres, provincial deputies, Josep Ferran i Galter, Emili Garriga i Lloveras, Paulí Geli i Maymí, Carles Jordà i Fages, Martí Inglès i Folch, Josep Monegal i Ramis, Ramon Noguer i Comet, Lluís Pons i Heras, Josep Pous i Vidal, Baldiri Rahola i Llorens, Josep Salleras i Pla, Rafael Torroella i Cardoner

Recepció: 13/07/2016 • Acceptació: 01/09/2016

* Historiador, professor de secundària, Departament d'Ensenyament.

** Arxivera, Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà.

DOI: 10.2436/20.8010.01.212

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 47 (2016)
Ferran del Campo Jordà *et alii*

L'any 2014 es va commemorar el centenari de la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925), el primer i únic intent de descentralització de l'Estat que es portà a terme durant la Restauració. Nascuda arran de l'aprovació de les mancomunitats provincials per part del govern espanyol a finals de 1913, la seva constitució es féu efectiva el 6 d'abril de 1914.

El nou organisme, presidit per Enric Prat de la Riba, no passà mai de ser purament un ens administratiu que mancomunava les quatre diputacions provincials catalanes, de les quals va rebre un seguit de traspassos de competències. Tanmateix, malgrat la migradesa competencial que li atorgava la llei i la manca de recursos pressupostaris, la seva obra de govern fou molt notable. Basada, sobretot, en la creació d'infraestructures i equipaments culturals, serví per dotar el país d'equipaments i millores que fins aquell moment no s'havien materialitzat per manca d'inversió i la descura dels governs espanyols del període.

A escala interna, la Mancomunitat s'estructurava en un Consell Permanent –format per un president i vuit consellers– i una Assemblea formada pels diputats de les quatre diputacions provincials catalanes, que sumaven un total de noranta-sis.⁽¹⁾ Aquests diputats en formaven part pel sol fet d'haver estat escollits en les eleccions a diputats provincials que es celebraven en cadascuna de les províncies. La renovació dels diputats provincials i, per tant, també els de l'Assemblea de la Mancomunitat es feia per meitats cada dos anys.

1. El projecte *Els Diputats de la Mancomunitat de Catalunya*, impulsat per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona, la Generalitat de Catalunya i la Fundació Josep Irla, ha portat a terme un diccionari biogràfic *online* de tots els diputats que va tenir la institució. Podeu consultar-lo a www.diputatsmancomunitat.cat

En el cas del districte de Figueres, les eleccions a diputats provincials celebrades els anys 1913, 1917, 1921 i 1923 servien per escollir quatre diputats a la diputació provincial. Tots ells, doncs, formaren part de l'Assemblea de la Mancomunitat, i fins i tot alguns foren escollits per aquesta com a consellers de la mateixa institució. En aquest article hem volgut recollir una petita biografia de tots ells a fi i efecte de conèixer amb detall quina fou la representació de la nostra comarca a la Mancomunitat de Catalunya. Un total de dotze homes de procedències i ideologies diferents, amb un grau de participació i implicació també molt desigual, tots ells de l'Alt Empordà, que ens representaren en aquesta primera experiència d'autogovern de la Catalunya contemporània amb resultats importants en actuacions dins de l'àmbit de les comunicacions –millores en la xarxa bàsica de carreteres⁽²⁾ i camins, i de telefonia, construcció de ponts sobre els rius Muga i Llobregat–, de la cultura –el Museu d'Empúries del 1916, la Biblioteca Popular de Figueres del 1922, la construcció de l'escola model de Palau-saverdera del 1920, i les bases per a un futur Museu Comarcal d'Art de l'Empordà–, una modernització en el sector agrícola i ramader com a consolidació del sector primari –el camp d'experimentació de viticultura de Vilamaniscle del 1921, fires de bestiar de Figueres, el foment del sindicalisme i el cooperativisme amb nombroses conferències instructives, intent no reeixit d'exposició d'agricultura a la capital altempordanesa–, com a actuacions destacades.

Al costat dels diputats altempordanesos de la Lliga, com a minoria nacionalista, hi foren presents per Figueres: l'hisendat Paulí Geli i Maymí, que més tard s'adherí a Acció Catalana, i la brillant carrera política de Carles Jordà i Fages, en l'àmbit d'obres públiques i agricultura, que passà bona part de la seva vida política a Barcelona; Baldiri Rahola i Llorens, i Josep Salleras i Pla. Els republicans federals no podien faltar amb les persones de Martí Inglès i Folch, l'advocat Ramon Noguer i Comet i la discreta actuació de Josep Pous i Vidal i Rafael Torroella i Cardoner. Els liberals tingueren una implantació lleu amb el banquer Josep Ferran i Galter –monàrquic conserva-

2. Les carreteres construïdes fins al 1923 per la Mancomunitat a la comarca foren: la Selva de Mar al Port de la Selva, de Riumors a la carretera de Figueres a Corçà, de Banyoles a la de Besalú, de Pont de Molins a les Escaules, i la de Palau-saverdera a la carretera de Besalú a Roses. A part d'aquestes, el 1923 s'estaven enllestint els camins de Sant Pere Pescador a l'Armentera i el de Fortià a la carretera de Besalú a Roses. També es volien col·locar ponts sobre la Muga, el Llobregat i el Ricardell, un altre al terme de Mollet al camí de Figueres a Espolla i un a la riera d'Àlguema, al camí que menava de Borrassà a la carretera de Madrid a França; i també el camí de Masarac per arribar a la carretera de Madrid a França.

dor que fou president de la Unió Patriòtica de la secció local de Figueres–, Emili Garriga i Lloveras, Antoni Lloveras i Gibert, i Josep Monegal i Ramis, secretari de la Cambra Agrícola de l'Empordà i president del Casino Menestral Figuerenc. Lluís Pons i Heras va ser el metge de Cabanelles, destacat membre del Partit Jaumí, tradicionalista i fervent catòlic, que participà en la creació del Patronat de la Catequística de Figueres.

JOSEP FERRAN i GALTER **(Figueres, 02/02/1889 – Barcelona, 12/08/1976)⁽³⁾**

Fill d'Eusebi Ferran i Sauri, de Barcelona, i d'Emília Galter i Guanter, natural de Figueres. Va tenir tres germans: Eusebi, Dolors i Rosa. El 1911 es casà amb M. Lluïsa Poch de Feliu, de Camallera, nascuda en el si d'una família de grans propietaris empordanesos, amb qui tingué dos fills: Ramon (advocat) i Maria Assumpció. Posteriorment, es casà en segones núpcies amb Agustina Irigoyen, natural del Valle de Baztán (Navarra).

Entre 1900 i 1905 estudià el Batxillerat a l'Institut de Figueres, però no obtingué el títol. Professionalment, es dedicà a la banca i a negocis comercials i industrials. A Figueres, el 1914 fundà la Banca Ferran, venuda al Banco Hispano Americano el 1920. En els anys següents, compartí la gestió d'un negoci de ferreteria i equipament de cuina ubicat a Figueres i dirigit pel seu germà Eusebi. Igualment entrà en el Consell d'Administració de la firma Terracotta Fuster, SA, de la Bisbal d'Empordà en tant que accionista de la societat (1928-1932). A la dècada de 1960 tenia una fàbrica de formatges a Palència. A banda dels negocis esmentats, Ferran i Galter era propietari d'un important patrimoni agrari i urbà repartit per diverses poblacions altempordaneses (Cabanes, Figueres, Llançà, Sant Pere Pescador). La condició de propietari rural el portà a implicar-se intensament en la Cambra Agrícola de l'Empordà, entitat de la qual fou vocal de la Junta Directiva entre 1915 i 1930 i

3. Josep M. BERNILS I MACH, "La moneda i els bancs de Figueres", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 26 (1993), p. 235-282.
Inés PADROSA GORGOT, *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*, Girona, Diputació de Girona, 2009, p. 331-332.
Entrevista apareguda a la revista *Miranda* de Llançà el novembre de 1963:
<http://pandora.bibgirona.cat/pdf.raw?query=id:0000306688&page=5&lang=ca&>.

vicepresident entre 1930 i 1936. Igualment fou soci de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), des del 1932 i representant dels regants de la conca de la Muga a la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental entre 1929 i 1931. En tant que propietari d'immobles, el 1927 fou nomenat representant de la Cambra de la Propietat Urbana de la província de Girona a la ciutat de Figueres.

Ideològicament, Ferran i Galter fou un monàrquic conservador i anticatalanista. Això el portà a militar a la Unión Monárquica Nacional (1919 i 1927) i, posteriorment, a la Unión Patriótica (1927 i 1930), partit del qual fou president de la secció local a Figueres.

El salt a la política el féu el 1921 en presentar-se a les eleccions a diputats provincials pel districte de Figueres com a candidat de la UMN. Malgrat diverses denúncies d'irregularitats, aconseguí l'acta de diputat gràcies a l'obtenció de 3.575 vots. Com a membre de la Diputació de Girona, fou nomenat vocal de la Comissió permanent de Governació (1921) diputat secretari (1923-24), vocal de la Comissió permanent central (1924) i vocal suplent de la Comissió mixta de reclutament (1921-1924). Els seus postulats anticatalanistes el portaren a mantenir una actitud hostil envers els traspassos de competències a la Mancomunitat de Catalunya. En aquest sentit, va dur a terme accions per posar en entredit la tasca feta per aquesta institució animant la protesta d'alguns ajuntaments.

Durant la dictadura de Primo de Rivera, les seves simpaties pel règim i les seva predisposició a col·laborar-hi foren premiades amb el nomenament com a diputat provincial en tres ocasions més: pel districte de Figueres (agost 1924), pel districte de Girona (novembre 1924 – abril 1925) i altra vegada pel de Figueres (abril 1925 – febrer 1929). Així mateix, formà part de l'Assemblea Nacional Consultiva en representació de la Diputació de Girona (1927-1930). Durant aquesta segona etapa com a diputat provincial, va intentar aconseguir la millora de la carretera de Llançà a Figueres, de la qual tan sols s'arribà a fer el projecte. Igualment, féu gestions per a la declaració del monestir de Sant Pere de Rodes com a monumento nacional (1926) i participà en una comissió per demanar la construcció d'una carretera d'accés al monestir (1930).

EMILI GARRIGA I LLOVERAS
(Garriguella, 1865 – 06/02/1923)⁽⁴⁾

Propietari rural, que va quedar seriosament afectat per la crisi fil·loxèrica, nascut a Garriguella el 1865, a can Garriga, una casa pairal de Garriguella de Baix, fill de Pere Garriga i Bes i de Maria Lloveras i Mont, ambdós de la mateixa població. Casat amb Hortènsia Badosa i Noguer, filla d'un propietari rural del municipi veí de Vilajuïga, sense fills, però va afillar-se una nena, Rosa Bes Noguer, que més endavant aquesta es casà amb Víctor Roqueta, fill d'un empresari del suro de Cassà de la Selva que va muntar una fàbrica de taps a Ceret, i el va succeir com a president del Sindicat Agrícola. El matrimoni apareix sempre empadronat al carrer de la Llibertat, número 7. Segons es localitza a l'Arxiu de l'Institut Ramon Muntaner de Figueres, s'examinà per fer l'ingrés de batxillerat pel torn lliure, però no consten les notes a l'expedient acadèmic personal.

Va ser regidor en diverses ocasions a l'Ajuntament del seu poble, concretament, l'any 1895, en què participa, al setembre, en una processó a la Mare de Déu del Camp, amb motiu d'haver regalat Garriguella una senyera a la Verge i es féu una festa extraordinària amb arcs de triomf a la plaça de l'Església. Al matí hi hagué un ofici solemne, amb la benedicció i la participació del cor de Garriguella junt amb els de Figueres. A la tarda, es féu una processó on participà com a membre de la comitiva municipal, amb Lluís Gifre i Joaquim Densalat. També fou regidor durant els anys 1903-1906. Alhora, ocupà l'alcaldia de Garriguella el 1906. Són anys de canvis generals des del punt de vista urbanístic i de noves infraestructures, i ell fa les primeres gestions per l'arranjament de la carretera –abans camí veïnal– que unia Garriguella amb Peralada i que va entrar en ple funcionament uns anys més tard, amb reiterades peticions perquè fos degudament arreglada. Va

4. Josep PLAYA MASET, "Garriguellencs Il·lustres. Emili Garriga, el diputat liberal de la Mancomunitat" a *Revista de Garriguella*, 2015 (núm. 30), p. 14.

La documentació històrica de l'Ajuntament de Garriguella és consultable a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà i el seu inventari és *online* a: <http://cultura.gencat.cat/arxius/aca>. El diputat és esmentat als llibrets editats per la Diputació de Girona sobre la seva organització i funcionament: "Bienio de 1913 á 1915" i "Bienio de 1915 á 1917" (AHG).

ser també un dels impulsors del Sindicat Agrícola de Garriguella, i disposava del carnet de soci fundador número 1 i va convertir-se en el seu primer president.

Prengué possessió com a diputat de la Mancomunitat pel partit liberal el 5 de maig del 1913 (amb 5.735 vots, més que no pas en Carles Jordà i Lluís Pons, i va ser el diputat provincial que va obtenir més vots en tots els districtes de Girona) i va ser vicepresident durant el bienni 1915-1917, per renúncia del diputat Martí Inglès; membre de la Comissió Permanent de Governació i del torn provincial durant els anys 1914-1915, així com membre de la Junta Provincial d'Amillament 1913-1915.

Cal destacar la seva col·laboració amb un grup de diputats format per Lluís Pons, Carles Jordà, Martí Inglès i Emili Garriga. Ell va presentar una moció a la sessió plenària de la Diputació de Girona del 15 de desembre de 1914 per demanar que la corporació donés una subvenció de 5.000 pessetes a l'Ajuntament de Figueres per promoure la creació d'una "*estación, escuela y laboratorio enológico-olivarera en aquella ciudad*". La proposta va ser acceptada i, a més, Jordà va ser escollit representant de la Diputació a la comissió organitzadora.

Segons escriu el periodista Playà Maset, la casa pairal d'Emili Garriga de Garriguella disposava d'una magnífica biblioteca, però que durant la guerra civil, en marxar a França, va ser incautada per allotjar-hi refugiats i malauradament es perdé, juntament amb documentació i part del mobiliari.

PAULÍ GELI i MAYMÍ

(Sant Pere Pescador, 09/07/1888 – Vilamacolum, 25/07/1957)

Fill de Francesc Geli i Batlle, propietari de Vilamacolum, i d'Engràcia Maymí Llop, nascuda a Sant Pere Pescador. Tenia 8 germans: Maria, Clotilde, Joaquim (mort de petit), Francesc, Santiago, Moisès, Ismael i Fe (morta de petita). La família Geli era de tradició republicana. El seu avi, Paulí Geli i Llorens, assassinat el 1866, havia estat alcalde de Vilamacolum i formà part del nucli republicà empordanès a les acaballes del regnat d'Isabel II. Pel que fa al seu pare, a finals del segle XIX havia militat en el

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 47 (2016)
Els diputats altempordanesos de la Mancomunitat.

Apunts biogràfics

republicanisme possibilista per, posteriorment, evolucionar cap a posicions regionalistes.

El 1921 es casà amb Rosa Agudé i Miró, natural de Reus i germana dels polítics d'ERC Jaume i Artemi Agudé i Miró. Amb ella hi va tenir quatre fills: Roser, Jordi (mort de petit), Jordi (casat amb l'escriptora i professora M. Àngels Anglada) i M. Rosa.

Entre 1898 i 1904 estudià el batxillerat a l'Institut de Figueres. Posteriorment passà a la Universitat de Barcelona on es llicencià en Dret el 1910.

Amb la mort del seu pare, el 1912, hagué de fer-se càrrec de la gestió de l'important patrimoni agrari de la família, centrat en els municipis de Vilamacolum i Sant Pere Pescador. Decidí traslladar el seu domicili a Barcelona, a fi i efecte de facilitar els estudis als seus germans. Amb tot, la gestió patrimonial l'obligava a viatjar sovint a l'Empordà i a passar temporades a Vilamacolum. La seva condició de propietari rural el vinculà progressivament amb l'associacionisme agrari, del qual fou un gran defensor. Des de ben aviat fou soci de la Cambra Agrícola de l'Empordà, arribant a ser president de la secció segona de la seva Junta Directiva (1920-1936). Igualment fou soci de l'IACSI (des del 1926), president de la Cambra Agrícola Oficial de Girona (1935) i vicepresident primer del Consell Directiu de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC), 1936.

Ideològicament, en els anys de joventut se situà en l'òrbita del catalanisme conservador. Milità a la Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà, entitat adherida a la Lliga Regionalista de Catalunya (1917-1922). El 1922 participà en l'escissió que es produí en el partit i que conduí a la creació d'Acció Catalana, organització en la qual milità fins als anys de la Segona República. El salt a la política activa el féu el 1917 en obtenir l'acta de diputat provincial pel districte de Figueres. Presentat com a candidat de la Lliga Regionalista obtingué 3.688 vots. El 1921 es presentà a la reelecció, assolida gràcies als 3.565 vots obtinguts. En aquesta primera etapa com a diputat provincial, desenvolupà diversos càrrecs dins de la Diputació de Girona: fou diputat secretari (1917 i 1920-1922); vocal de la comissió de Governació (1917); vocal suplent de la Comissió mixta de reclutament i vicepresident de la Comissió provincial (1918-1919).

Entre 1917 i 1924 participà com a representant de la Diputació de Girona en l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya, essent escollit per al càrrec de secretari primer de la mesa (1919-1921). La seva activitat en aquesta institució es basà en la presentació de diverses propostes en pro de la millora de camins i carreteres locals a l'Alt Empordà i la construcció de ponts

sobre els rius Muga i Llobregat. Són remarcables també la presentació d'una proposta contra la llei de taxes en l'agricultura (agost 1920), i una altra, juntament amb els diputats Nicolau d'Olwer, Massó, Bassols, Iglesias i Crosa, per a la creació de l'Escola Catalana (agost 1923).

Durant aquests anys, se li encarregaren certes funcions de representació de la Mancomunitat com ara a la Comissió organitzadora de l'Exposició d'Agricultura i Indústries derivades de Figueres (1920) o a la Junta Consultiva del Laboratori General d'Assaigs i Condicionament de la Mancomunitat (1922). El 1921 presentà la seva candidatura per a formar part del Consell Permanent de la Mancomunitat, objectiu que finalment no assolí per manca de suport. El 3 de gener de 1924 fou detingut durant unes hores juntament amb molts altres exalcaldes i exregidors de diversos ajuntaments suposadament per haver-se adherit a la declaració nacionalista del CADCI del 20 d'octubre de 1922.

La seva activitat com a diputat provincial tingué una segona etapa els anys 1930-1931, amb posterioritat a la qual es retirà de la política activa.

CARLES JORDÀ I FAGES

(Figueres, 19/02/1883 – Pont de Molins, 4/09/1935)⁽⁵⁾

Carles Jordà i Fages va néixer a la casa Perramon del carrer Nou de Figueres. Era el novè fill (set nenes i dos nens) del matrimoni format per Rafael Jordà i Pont, terratinent i banquer de Figueres, i de Ramona Fages i Perramon, filla d'Isidre Fages de Romà, fundador de l'Institut Català de Sant Isidre (IACSI). La família es traslladà a Barcelona el 1901. Va estudiar als jesuïtes de Sarrià i la carrera d'enginyer industrial a la Universitat de

Barcelona. En aquell temps es definia a favor del positivisme determinista, que fou força important entre els catalanistes encapçalats per Prat de la Riba, seguidors de les teories del francès Taine. Formà part en aquells temps de la Unió Catalanista.

5. Ferran del CAMPO I JORDÀ, *Carles Jordà i Fages. Un home de la terra*. Col·lecció Juncària. Edita Ajuntament de Figueres i Diputació de Girona, 2006.

Ferran del CAMPO I JORDÀ, *Set segles d'una família empordanesa. Els Jordà de Molins*. Edicions Brau. Figueres, 2000.

Carles Jordà entrà a formar part de la Lliga Regionalista de Catalunya des de la seva fundació, el 1901, com a membre de les seves joventuts (n'arribà a ser president). A partir de 1906 col·laborà a *La Veu de Catalunya*, amb Eugeni d'Ors, Jaume Bofill i Mates, Josep Carner i altres. Va intervenir en l'organització del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana i en la creació dels Estudis Universitaris Catalans.

Més tard va continuar i ampliar els seus estudis d'enginyeria industrial a Bèlgica, a la Universitat de Brussel·les des de l'octubre de 1907 fins a l'hivern de 1909, en què va tornar per contraure matrimoni amb Dolors Pons i Bofill, filla d'un ric industrial barceloní, Alexandre Pons i Serra.

Una altra de les facetes de la seva joventut va ser escriure en revistes i diaris, articles de política, economia o cròniques diverses d'afers d'arreu del món. Les seves col·laboracions són especialment significatives a la revista *La Cataluñà* (1907-1910), *Cataluñà* (1911-1912) i *Catalunya* (1913-1914), revista que ell mateix va sostenir econòmicament.

El 1913 es presentà a les eleccions com a cap de llista per la Lliga a la Diputació de Girona, pel districte empordanès de Figueres. El 9 de març del 1913 es realitzaren les eleccions a diputats provincials i la Lliga va obtenir un gran èxit, amb vuit diputats a Barcelona, tres a Lleida, un a Tarragona i dos a Girona, un dels quals era Carles Jordà. Va restar com a diputat de la Diputació de Girona i de la la Mancomunitat fins a les eleccions del 1917, amb una actuació brillant en els àmbits d'obres públiques i agricultura, i amb interessants iniciatives, com per exemple la de crear, amb Xavier Montsalvatge i Rafael Masó, una Escola d'Arts i Oficis.

Posteriorment es presentà a les eleccions municipals del novembre de 1917 pel districte VIII de Barcelona. A principis de 1918 va constituir-se el nou Ajuntament, tot sent instituït com a alcalde Manuel Morales, destacat lerrouxista. Carles Jordà era un dels nous regidors, junt amb altres noms coneguts posteriorment com Lluís Companys o Lluís Nicolau d'Olwer. Va ser nomenat membre de la comissió Permanent d'Hisenda, dins la subcomissió de Pressupostos. Al llarg d'aquell any es va dedicar intensament a les seves tasques municipals, tot participant activament, amb Emili Ragull, Carreras i Candi, Callén, i Pla i Deniel, en la comissió de l'Eixample, especialment en l'estudi del desviament de la riera de Magòria, en la modificació del pla de l'esmentat Eixample a la part superior del passeig de Sant Joan, en el projecte Diagonal a través de la Granja Experimental i en la rectificació de les línies fèrries que creuaven la ciutat. A més, formà part de la comissió de Reforma, Tresoreria i Obres Extraordinàries, de la comissió de Cultura, de la comissió de Contribució i Millores, i de la comissió de Reforma de la Llei Municipal.

El 1919 continuà a l'Ajuntament, el qual, des del mes de maig, tenia nou alcalde: Antoni Martínez. Entre les seves propostes a les sessions municipals, es destaca la defensa que va fer dels veïns de Barcelona per les seves protestes enfront de la pujada dels preus dels pisos. L'any següent, el 1920, es convocaren eleccions municipals, tot passant la minoria catalanista a ser majoria, i Jordà va ser escollit de nou com a regidor i, tot seguit, primer tinent d'alcalde, al mateix temps que continuà com a president de la comissió Permanent d'Hisenda. Del juliol al setembre del mateix any va ser alcalde accidental de la ciutat per absència del titular, Antoni Martínez.

A partir de 1919-1920 el sistema financer català va començar a fer fallida, després dels temps d'eufòria econòmica produïda per la Primera Guerra Mundial. Varen tancar molts bancs, com el Banc de Barcelona. Les accions de Carles Jordà van caure indefinidament i les empreses en què tenia els seus diners invertits anaren a la suspensió de pagaments. El febrer de 1921 s'havia arruïnat i sobre ell pesava el fantasma de l'embargament. Com que no volia aprofitar-se del seu càrrec a l'Ajuntament i desitjava mantenir el seu prestigi polític intacte, va prendre les decisions de dimitir i de tornar a l'Empordà, on el seu pare Rafael posseïa un gran patrimoni i una considerable fortuna. Així, abans de l'estiu d'aquell 1921, s'instal·lava a la casa pairal del veïnat de Molins, amb la seva dona Dolors i els seus aleshores ja set fills.

A l'octubre va morir el seu pare, i Carles va entrar en possessió de l'antic patrimoni dels Jordà. A partir d'aquest any la seva vida donà un gir força important. La política i Barcelona restaven cada vegada més lluny, i l'Empordà i la problemàtica del món pagès van centrar cada cop més el seu interès.

El 1922 decidiren, amb alguns dels seus íntims amics com Lluís Nicolau d'Olwer, Jaume Bofill i Mates, Josep Carner, Ramon d'Abadal o Josep M. de Sagarra, separar-se de la Lliga, disconformes amb la línia que dirigia Cambó, col·laboracionista amb el Govern espanyol i el rei Alfons XIII. Al juny convocaren la Conferència Nacional Catalana, amb l'objectiu de "reformular i enriquir l'ideari catalanista, establir les normes essencials de la seva actuació i aplegar les forces disperses del Nacionalisme català per a una actuació permanent". D'aquesta Conferència en sorgí un nou partit polític, més a l'esquerra de la Lliga i netament catalanista: Acció Catalana. Defensava un catalanisme nacionalista superador del regionalisme, sempre dins d'una militància catòlica. Els principals fundadors, que formaren el seu Consell Central, foren: Jaume Bofill i Mates com a president, Lluís Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira i Virgili com a vicepresidents, Ramon d'Abadal i de Vinyals

com a tresorer, Carles Jordà i Fages, i Leandre Cervera i Astor com a secretaris.

El cop d'estat de Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, va sorprendre Carles Jordà a la seva casa de Molins. Aviat, amb els seus companys d'Acció Catalana, condemnà el cop, per la qual cosa el partit va ser declarat il·legal. El 1924 va viatjar a Ginebra per reunir-se amb destacats membres del catalanisme polític. Les autoritats espanyoles s'assabentaren d'aquella trobada, que batejaren com a separatista i antiespanyola. Per manament del governador militar, general Carlos Lossada, Carles Jordà va rebre la notificació oficial per la qual se li ordenava que es presentés a la policia a Barcelona, i allà se li donà l'ordre d'abandonar Catalunya i anar a residir a Casp, sota vigilància i prohibició de sortir. Va haver de residir forçosament en aquella ciutat aragonesa durant quatre mesos. A la premsa catalana, la notícia va ser donada en tots els periòdics i setmanaris, amb articles que li eren sempre favorables, especialment en els barcelonins *La Publicitat*: "En Carles Jordà, exalcalde de Barcelona, exiliat" i *La Veu de Catalunya*: "L'exili d'en Carles Jordà", i també en els gironins, com *La Veu de l'Empordà*. A la resta de la premsa de l'Estat espanyol, la notícia va ser curta i sense donar-li gaire importància, amb títols com "*Destierro de un ex-concejal*" o "*Deportaciones de políticos*". L'excepció fou el diari madrileny *Abc*, en el qual sota el títol "*El tal Jordà era separatista*", feia una crítica plena de menyspreu de la trajectòria política i social de Carles Jordà, que demostrava, entre altres coses, el seu profund desconeixement del personatge i de la realitat catalana. Aquest article provocà contundents respostes a Catalunya, com per exemple la de Rafael Marquina, el 16 de març de 1924.

A partir de 1924 deixarà cada vegada més en segon terme la política per dedicar-se, amb intensitat, als assumptes agrícoles. Per aquesta raó decidí portar ell personalment les seves possessions i fer-les rendir, amb l'ajut de parcers i masovers de tota confiança. Es mostrava partidari dels sindicats i de les cooperatives de pagesos, tot fent un primer assaig de cooperativa vinícola a la seva pròpia casa de Molins. Va ser també fundador i president del Sindicat Vinícola de Vilajuïga, el 1929, i nomenat president del Sindicat Oleícola Garrotxa-Empordà.

Finida la dictadura amb la dimissió de Primo de Rivera el 1930, Carles Jordà va ser nomenat vicepresident de la Diputació de Girona, i assistí a les reunions per realitzar un avantprojecte d'Estatut de Catalunya, l'octubre de 1930. Va ser particularment interessant el seu discurs als diputats amb raó del pessimisme general per aconseguir l'adveniment de la República i, amb aquesta, l'autonomia catalana.

Republicà convençut, va viure amb esperança la jornada del 14 d'abril de 1931, malgrat la derrota que havia patit el seu partit, el Partit Catalanista Republicà (unió d'Acció Catalana i d'Acció Republicana de Catalunya), a les municipals del 12 d'abril enfront d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Constituïts els governs de la Segona República espanyola i de la Generalitat de Catalunya, l'agitació al camp català anà a més, i aquest fet preocupava molt Carles Jordà, que va continuar fomentant els avantatges del cooperativisme, i al novembre fundà, amb altres propietaris, la Cooperativa Vinícola d'Espolla. El mateix 1931, reunits en assemblea els representants de la majoria de sindicats agrícoles de Catalunya, així com agricultors propietaris i, àdhuc, treballadors del camp i rabassaires, es fundà la Unió Sindical Agrícola de Catalunya (USA). Aquest organisme, que d'entrada es definí com apolític, defensava el productor agrícola (principalment el petit propietari), i se situava entre la Unió de Rabassaires i l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. Carles Jordà va ser escollit per voluntat unànime com a president, càrrec que ocupà fins a la seva mort i, com va dir en el seu discurs fundacional, el gran error dels polítics catalans i espanyols de l'època fou pensar que Catalunya era principalment industrial, quan la realitat era que la majoria de comarques eren bàsicament agrícoles. El setmanari informatiu de la USA va ser *La Pagesia*. A partir d'ençà, Carles Jordà viatjà molt més, pràcticament anava cada setmana a Barcelona. En aquesta ciutat se celebrà, a finals d'aquell intens 1931, la II Assemblea General Ordinària de la USA, al teatre Bosc. Va ser retransmesa per Ràdio Barcelona i la presidí, tot resumint eloqüentment tota la tasca realitzada bo i manifestant que: “No hi valdrien entorpiments per deturar la gran obra col·lectiva que tenen de fer els pagesos. [...] La unió fa possibles moltes coses per les que l'individualisme es veu impotent”.

El 20 de novembre de 1932 es convoquen eleccions al Parlament de Catalunya. Carles Jordà es va presentar per la província de Girona en la llista tancada del Partit Catalanista Republicà, però foren vençuts altre cop per Esquerra Republicana. Només guanyaren –de l'Alt Empordà– a Darnius, Terrades, Peralada i, majoritàriament, a Figueres.

El conflicte agrari, una pugna entre dretes i esquerres, enfrontà seriosament, a Catalunya, els propietaris amb els parcers, rabassaires, jornalers i arrendataris. Carles Jordà es trobà en el bell mig, per un costat, com a propietari, i per l'altre, com a president de la USA i bon entenedor dels problemes i les raons de la pagesia. Intentà actuar sempre de manera justa i equitativa, la qual cosa li va causar no pocs mals de cap. En un clarificador article a *Pagesia* –aparegut al número 65, de 9 de setembre de 1933, poc

abans de la victòria de les dretes a les eleccions generals de novembre –titulat “Reforma Agrària: l’únic camí a seguir”– escrivia: “La llei [a Espanya] fou feta mirant principalment Andalusia, amb el seu problema de la fam als camps i els grans latifundis de les diverses regions espanyoles, amb reminiscències feudals; i a Catalunya sortosament no tenim –per ara– la fam als camps, i de latifundis pocs i fàcilment repartibles; més aviat tenim problemes de minifundis empobridors de solució menys fàcil, i problemes de lluites d’interessos entre estaments igualment poderosos i problemes de producció, de transformació, d’organització, d’exportació, de crèdit i d’altres ben característics i peculiars de la nostra terra”. En altres apartats es mostrava favorable a la llei agrària espanyola quant als aspectes de millora de conreus i concessió de crèdits agrícoles, però criticava el fet que no es portés a la pràctica perquè “la característica més oviradora de la política del Ministre d’Agricultura [Marcel·lí Domingo], ha estat la de fer política radical-socialista, política de partit, la pitjor política per a governar, si governar vol dir endegar, regir i ordenar els greus problemes de la producció agrària”. També carregà contra el conseller d’Agricultura de la Generalitat, Pere Mias: “Cal, però, constatar, amb dolor, que el conseller d’Agricultura de la nostra Generalitat ha superat al senyor Ministre espanyol. No coneixem fins avui cap disposició que poguem lloar ni cap iniciativa esperançadora i ha estat feina inútil el tractar d’esbrinar, ja llegint les seves intervencions al Parlament, ja escoltant els seus discursos en assemblees i mitjings, ja veient el que diu als periodistes les orientacions que pugui tenir sobre els problemes de la producció”.

Es queixava, així mateix, de la política freda i llunyana que es fa des del govern català vers els problemes del camp, sense demanar ajut als qui de veritat en saben de la qüestió: “[...] col·laboració que els és indispensable, que mai han sol·licitat i que altre temps amb els migradíssims mitjans que la Mancomunitat podia donar-los-hi, el mateix Conseller senyor Mias l’havia obtinguda, ben desinteressada i entusiasta, permetent-li fer una obra que encara avui es recorda amb goig i emoció per tota la terra catalana”.

L’any 1934, després del traspàs del titular, Eusebi Puig, va ser nomenat president de la Cambra Agrícola de l’Empordà. Al maig, el president Companys el va nomenar conseller de la Generalitat dins el Consell Superior de la Cooperació, i, al desembre, el governador civil de Girona i la Junta Vitivinícola Provincial, li lliuraven el Carnet d’Identitat com a membre Vocal Viticultor.

A l’abril d’aquell any, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de Contractes de Conreu, que intentava resoldre un llarg conflicte en el camp

català entre els propietaris de les terres i els seus arrendataris, principalment de rabassa morta i parceria, i volia establir el mecanisme pel qual aquests podien comprar les terres que treballaven, amb un termini de 15 anys per pagar-les. Els propietaris, per la seva part, només podien retenir les seves possessions agrícoles si es comprometien a conrear-les ells mateixos. La USA es va mantenir neutral de bon principi, mentre cercava una solució al conflicte en múltiples reunions. A la fi, un mes després del començament dels esdeveniments, la USA va redactar un document en el qual donava el seu parer sobre la Llei de Contractes de Conreu, document que va lliurar en persona Carles Jordà al president Companys. En ell, la USA prenia postura a favor de la Generalitat i del seu president, i es posava en contra de la Lliga i l'IACSI, tot matisant que s'hauria de parlar a l'hora de portar a la pràctica aquesta llei perquè "conté articles inadaptables a les realitats del conreu de la nostra terra". El president Companys va respondre: "He rebut la visita d'una comissió de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, a la qual pertany un gran contingent d'agricultors, propietaris i conreadors de la nostra terra, per tal de fer-ne entrega d'un document de gran importància moral i efectiva". El document va tenir una acollida entusiasta en la majoria de la premsa catalana, però va ser acollit amb fredor a Madrid, on la premsa identificava la USA amb "*cierto partido político catalanista*". Aquestes opinions feren meditar molt Carles Jordà, que, com a president de la USA i un dels principals inspiradors del document, veia condicionada la seva independència política amb la militància a Acció Catalana Republicana, així que va decidir presentar la seva dimissió irrevocable, l'abril de 1935, que li va ser acceptada.

En un altre ordre de coses, el 25 de novembre de 1934, en un acte celebrat a l'escola de Pont de Molins, amb assistència de Francesc Mascort i Puig (fundador i primer president del Sindicat Vinícola d'Espolla) i del metge Josep Cuffí, Carles Jordà fundava el Sindicat Agrícola Ricardell, cooperativa vitivinícola que havia d'aplegar dotze pobles i tenir una capacitat de 22.000 hectolitres de vi. Per a la seva construcció va cedir unes terres que tenia prop de la carretera de França i vora la riera del Ricardell. També aquest mateix mes de novembre havia estat nomenat, per la Cambra Oficial Agrícola de Barcelona, president del seu Comitè Directiu.

El 1935 es dedicà més que mai a les activitats de la USA, amb continus congressos i assemblees, viatges, etc. Al temps que donava empenta al seu gran somni, el projecte del pantà de Crespià, que hauria de regar gran part de la plana empordanesa i del qual ja havien començat les obres. Al juliol, la USA va convocar una multitudinària assemblea al camp d'esports de

Lleida, on Carles Jordà tingué un destacat paper amb el seu discurs a favor dels pagesos conreadors de blat. Com a conseqüència d'aquesta assemblea, que va tenir un gran ressò a tot Catalunya i Espanya, va haver de marxar cap a Madrid per tercera vegada en aquell any, per entrevistar-se amb el ministre d'Agricultura. És en aquest viatge quan va caure greument malalt de tifus exantemàtic. De tornada a l'Empordà, se'n va anar a la seva casa pairal de Molins, amb l'ànim de restablir-se, però la seva situació es va fer aviat irreversible. El dia 4 de setembre, a les dues de la matinada, Carles Jordà i Fages moria, als 52 anys, amb 13 fills i 3 néts. L'esdeveniment causà una gran commoció, l'enterrament fou multitudinari i arribaren representants dels diversos estaments de tot Catalunya, a més d'autoritats diverses i amics polítics i sindicals íntims. El seu taüt va ser portat pels seus parcers i masovers, els seus homes de confiança, fins al panteó familiar al cementiri de Pont de Molins. Els dies posteriors se li feren homenatges de reconeixement, tot posant el seu nom al futur pantà de Crespià –projecte abandonat el 1944 per motius econòmics. També se li va posar el seu nom a un carrer de Pont de Molins i un altre de Cervera (carrers que avui ja no existeixen amb el seu nom) i, àdhuc, s'obrí una subscripció per aixecar-li un monument que mai es va fer.

MARTÍ INGLÈS i FOLCH

(Vilaverd, Conca de Barberà, 1862 – Portbou, 12/11/1928)⁽⁶⁾

Tot i el seu origen tarragoní, a finals del segle XIX s'instal·là a Portbou per motius professionals. El 1893 es casà amb Joaquina Capellín i Serrabassa, natural de Tarragona.

De fermes conviccions republicanes i catalanistes, des del 1911 milità en les files de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), arribant a formar part de la Junta Comarcal de la UFNR a l'Alt Empordà (1916-1917) i a participar en la seva Assemblea Comarcal en representació de la secció local de Portbou (1913-

6. David PUJOL FABRELLES, "L'antiga seu de l'escola Martí Inglés", *Saverdera XXI*, núm. 21 (hivern 2015), p. 14-17.

1919). També fou membre de la lògia maçònica de Portbou *El Progreso Portbouense* (1891-1897).

La seva activitat política s'inicià a Portbou mateix, on fou tinent d'alcalde de l'Ajuntament (1895-1897). El salt a la política provincial el féu el 1911 en ser escollit candidat de la UFNR en les eleccions a diputats provincials per al districte de Figueres d'aquell any. Atès que fou l'únic candidat que es presentà va ser proclamat diputat automàticament d'acord amb el que establia la llei vigent. En aquella primera legislatura a la Diputació de Girona, fou nomenat vocal de la Junta encarregada de la reforma dels reglaments de beneficència (1911-1913), de la Comissió mixta de reclutament (1912), de la Comissió provincial en el torn 1912-1913 i de la Junta provincial d'amillaraments (1911-1913). El 1913 tornà a presentar-se a les eleccions a diputats provincials del districte de Figueres per la UFNR, essent escollit gràcies a l'obtenció de 3.063 vots. Durant la seva segona etapa com a diputat provincial (1913-1917), continuà com a vocal de la Junta provincial d'amillaraments (1913-1915) i fou vocal de la Comissió Provincial d'Instrucció Pública de la província de Girona (1916) i de la Comissió central de la Diputació de Girona (1917).

La seva condició de diputat provincial en el moment de la posada en marxa de la Mancomunitat de Catalunya va fer que participés de la seva activitat des dels seus inicis. Fou diputat de l'Assemblea i membre del primer Consell executiu de la Mancomunitat de Catalunya, sota la presidència de Prat de la Riba (del 6 d'abril de 1914 al 14 d'abril de 1917). Des d'aquest càrrec, treballà per a la millora de certes carreteres a l'Alt Empordà i dels ponts de la Muga i el Fluvià. Igualment treballà en pro de la carretera Portbou-Cervera, la nova biblioteca de Figueres i l'extensió de la xarxa telefònica arreu del districte. Foren remarcables també les seves gestions a fi i efecte de fer possible la construcció d'una de les escoles model de la Mancomunitat en el municipi de Palau-saverdera (1915). Aquest fet va motivar l'homenatge d'aquesta població batejant la nova escola i un carrer amb el seu nom. D'aquests anys també data la seva designació com a delegat de la Mancomunitat a la Junta del futur Museu Comarcal d'Art de l'Empordà (1916).

El 1917 es presentà altra vegada en els comicis per a diputats provincials per al districte de Figueres sota les sigles de la UFNR, assolint l'acta de diputat gràcies als 3.366 vots obtinguts. En aquesta tercera etapa, com a diputat provincial, fou escollit vicepresident de la Comissió provincial en el torn de 1917-1918 i president de la Comissió de Governació (1920). Igualment obtingué el nomenament de comissari regi de Foment de la província de Girona (1917). La reelecció com a diputat provincial li permeté

seguir amb la seva activitat a la Mancomunitat de Catalunya, essent escollit de nou membre del tercer Consell executiu presidit per Puig i Cadafalch (del 29 de novembre de 1917 a l'11 de setembre de 1919). El fet de ser el conseller de més edat va fer que, durant aquesta etapa, sovint en presidís les reunions.

El 1921 intentà optar de nou a la reelecció com a diputat provincial pel districte de Figueres. En aquella ocasió, però, el seu partit optà per fer una coalició amb la Lliga Regionalista i designar com a candidat al republicà nacionalista Ramon Noguera i Comet. Davant d'això intentà presentar-se com a candidat independent però, finalment, després de la intervenció de diversos prohoms del republicanisme nacionalista, retirà la seva candidatura i donà suport al candidat oficial Noguera i Comet.

A partir de 1921 abandonà la política activa. Els darrers anys de la seva vida els passà a Portbou on morí el novembre de 1928 després d'una llarga malaltia respiratòria.

JOSEP MONEGAL i RAMIS / Pepito Monegal **(Figueres, 18/01/1867 – 05/07/1921)⁽⁷⁾**

Fill de Pere Monegal i Alsina i d'Elvira Ramis i Jordà. El seu pare era d'origen berguedà i la seva mare estava emparentada amb la família Jordà, hisendats de Pont de Molins. Tenia tres germans: Remei, Joaquim i Joan.

El 1893 es va casar amb Emília Roura i Casabosch, natural de Banyoles. Amb ella hi va tenir tres fills: Antoni, Carmel i M. Dolors.

Entre 1878 i 1883 estudià el batxillerat a l'Institut de Figueres. Posteriorment, entre 1884 i 1886 començà la carrera de Ciències a la Universitat de Barcelona. Abandonats aquests estudis, començà encara la carrera de Filosofia i Lletres a la mateixa universitat el curs 1887-1888, grau que igualment abandonà. A Figueres exercí amb èxit com a procurador de tribunals. Igualment disposava d'un petit patrimoni a Cabanes, població on residí fins l'any 1900.

7. Manolo MORENO CHACÓN, *El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres: les eleccions municipals durant la Restauració (1877-1923)*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2004.

Vinculat des de jove amb el republicanisme possibilista liderat per Castelar, fou secretari del Centro Republicano Histórico del Ampurdán (1892-1893). A Cabanes va inaugurar un Cercle Republicà que tenia la seu en un espai de la seva propietat (1894) i fou el president de la Junta Local de Fusión Republicana (1897).

Traslladat el seu domicili a Figueres, prengué part activa en la vida social i política de la capital empordanesa, on arribà a assolir certa notorietat social. El 1902 fou escollit membre de la comissió de festes de la ciutat (1902) i president del Casino Menestral (1902-1904). També fou elegit secretari general de la Junta de la Cambra Agrícola de l'Empordà (1909-1911) i vicepresident de la societat recreativa Sport Figuerense (1920-1921).

A Figueres, Monegal fou un actiu propagandista polític. Des de les pàgines d'*El Combate*, periòdic republicà que ell mateix dirigí (1905-1907), polemitzà amb Joan M. Bofill, director d'*El Ampurdanés*, portaveu històric del federalisme empordanès.

Fins al voltant de 1907-1908 es va moure en les files del republicanisme autonomista liderat per Salmerón; tanmateix, a les acaballes d'aquella mateixa dècada, evolucionà cap a postures pròximes al lerroixisme. A inicis de la dècada següent, convertit en secretari personal del diputat per Vilademuls Carles Cusí, abandonà el republicanisme i s'aproximà al liberalisme dinàstic, amb una cada vegada més forta sensibilitat autonomista. En aquesta etapa milità en el Partit Liberal Autonomista i dirigí el setmanari figuerenc *La Tribuna*, pròxim al liberalisme monàrquic (1913-1914).

El salt a la política activa el féu el 1905 en sortir escollit regidor a l'Ajuntament de Figueres per la Unió Republicana i Catalanista (1906-1909). Durant la seva etapa com a regidor formà part de la comissió de governació de l'Ajuntament de Figueres (1906) i fou escollit síndic de l'Ajuntament (1909).

Abandonats els posicionaments republicans i passat a les files monàrquiques, Monegal encapçalà la candidatura del Partit Liberal en el districte de Figueres en les eleccions a diputats provincials de 1917. Malgrat ser acusat de certes pràctiques caciquils, obtingué 3.921 vots que li asseguraren l'elecció. Com a diputat provincial, fou vicepresident de la Diputació de Girona (1920), vocal de la Junta d'Estadística (1917) i membre de la Comissió permanent central (1920). Igualment, participà en l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya de la qual fou escollit secretari segon de la mesa (del 14 de maig de 1917 al 3 de novembre de 1917). Del seu pas per l'Assemblea de la Mancomunitat en destaca la presentació d'una proposta per tal que l'Assemblea de la Mancomunitat demanés als ministres

catalans la concessió de l'amnistia als processats per delictes polítics i socials (27 de novembre de 1917) i una altra per tal que l'Assemblea de la Mancomunitat demanés al govern de Madrid una actuació decidida per evitar els atacs als vaixells mercants per part dels submarins dels països bel·ligerants (29 de maig de 1918).

Els dies 24 i 26 de gener de 1919 participà en l'Assemblea extraordinària de la Mancomunitat de Catalunya que es convocà conjuntament amb els parlamentaris catalans en pro de l'aprovació del Projecte d'Estatut. En aquella reunió, hi defensà, en nom de la minoria liberal autonomista, el projecte d'Estatut d'Autonomia de 1919, del qual fou sempre un ferm defensor.

RAMON NOGUER I COMET

(Figueres, 29/07/1886 – Barcelona, 12/09/1969)⁽⁸⁾

Fill únic de Ramon Noguer i Bosch i de Caterina Comet i Colomer, ambdós de Figueres. El pare, hereu d'una família benestant amb propietats a Vilabertran, era procurador de tribunals. Políticament se situava en l'òrbita del republicanisme possibilista i fou regidor i síndic de l'Ajuntament de Figueres (1891-1892). També destacà en diversos certàmens literaris locals i dirigí el periòdic figuerenc *La Evolución* (1887-1889). La mare, descendent d'una família figuerenca molt arrelada, havia estudiat Magisteri, per bé que no arribà a exercir mai la docència.

8. Marià BAIG I ALEU; Josep PLAYA MASET, "Empordanesos a Barcelona: crònica del Centre Empordanès Gracienc (1884), del Centre Empordanès de Barcelona (1891) i de l'Ateneu Empordanès de Barcelona (1916)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* núm. 42 (2011), p. 329-382.

Ramon NOGUER I COMET, *Al llarg de la meua vida*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

Inés PADROSA GORGOT, *Diccionari biogràfic de l'Alt Empordà*, Girona, Diputació de Girona, 2009, p. 557.
Anna TEIXIDOR COLOMER, *Amb la República al cap i Catalunya al cor: Empordà Federal, 1911-1938*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2011.

www.encyclopedia.cat

Arxiu Nacional de Catalunya

A l'edat de sis mesos, Noguer i Comet restà orfe de mare. El 1892, es traslladà a viure a Barcelona amb el seu pare i la seva àvia. Cursà els estudis primaris en diverses escoles privades de la ciutat comtal –excepte durant un breu retorn a Figueres entre 1894 i 1895– i el batxillerat en els instituts de Manresa i Barcelona (1897-1904). Posteriorment estudià Dret a la Universitat de Barcelona, on es llicencià el 1911. Poc després va contraure matrimoni amb Maria del Carme Sirvent i Pes, natural de Barcelona, amb qui no va tenir fills (1913).

En els darrers anys d'institut va treballar a la notaria regentada pel seu oncle polític, Enric Bofill, a Sant Boi de Llobregat. Un cop llicenciat, féu pràctiques en el despatx del seu pare fins que es col·legià i començà a exercir d'advocat en el torn d'ofici (1913). Aquell mateix any obrí el seu propi despatx a Barcelona, dedicant-se a l'advocacia ininterrompudament fins a finals de 1938, just abans d'exiliar-se. El 1918 també obrí despatx a Sabadell. Com a professional del Dret s'especialitzà en l'assessorament d'organismes i entitats socials i ciutadanes com ara el CADCI (1912-1916, 1921-1925 i 1931-1934), el Col·legi de Metges de Barcelona, la mútua de salut L'Aliança o la Cambra de Directors, Majordoms i Contramestres de l'Art Tèxtil (1919-1922), adquirint un notable prestigi. En paral·lel, també actuà com a advocat laboralista. El seu interès per la problemàtica social el portà a implicar-se en el moviment mutualista, arribant a ser president de la Federació Espanyola de Societats de Socors Mutus.

Paral·lelament a la seva activitat com a jurista, Noguer i Comet es dedicà al periodisme. En aquest àmbit, fou redactor de capçaleres de caràcter polític com *El Combate* (1902-1906), *El Poble Català* (1903-1913), *La Forja* (1911), *La Bandera* (1913), *La Lucha* (1916-1919) i *La Publicidad* (1920-1921). En aquestes dues últimes capçaleres s'ocupà de la crònica de l'activitat de la Mancomunitat. També col·laborà en altres publicacions de caràcter polític i cultural, com ara *Llibertat!* (1909), *Revista de Catalunya* (1912), *Pàtria* (1914) i *La Nau* (1927). A causa del seu vincle afectiu i polític amb Figueres i l'Empordà, col·laborà amb el setmanari *Empordà Federal* des del 1911 i fins al 1936. Al llarg de la seva llarga trajectòria periodística col·laborà en l'associacionisme dels treballadors de la premsa barcelonina, essent soci fundador de l'Associació de la Premsa de Barcelona (1909) i participant activament en la Cooperativa de Periodistes de Barcelona per a la construcció de cases barates (1916).

Des de ben jove milità a les files del republicanisme federal i catalanista. En els anys d'estudiant universitari fou membre de l'Asso-

ciació Escolar Republicana i de les joventuts del Centre Nacionalista Republicà (1906-1910). A partir del 1911 passà a les files de la UFNR on exercí el càrrec de secretari de les seves joventuts (1911-1913). Arran del rebuig al Pacte de Sant Gervasi signat el 1913 s'uní al Bloc Republicà Autonomista (1913-1915), arribant a presidir-ne les joventuts. El 1915 participà en la fundació del Partit Republicà Català (PRC), del qual fou secretari fins al 1919. A finals d'aquell any, l'adhesió del PRC a la Tercera Internacional promoguda pel grup de Companys i Layret van fer que se'n desmarqués, tot i no trencar-hi definitivament. El 1920, de la mà del diputat per Figueres August Pi i Sunyer, entrà en contacte amb la secció altempordanesa de la UFNR, descontenta amb la línia adoptada per la direcció del partit i, a la pràctica, reconvertida en Partit Federal Nacionalista del districte de Figueres. El 1921 Noguer i Comet acceptà la proposta per presentar-se pel districte de Figueres com a candidat del republicanisme nacionalista a les eleccions a diputats provincials, integrat dins d'una candidatura conjunta amb la Lliga Regionalista. Obtingué 3.454 vots i l'acta de diputat provincial.

Durant l'etapa a la Diputació de Girona (1921-1924) fou vicepresident de la Comissió Provincial (1922-1923). Així mateix exercí de vocal de la Junta Provincial d'Estadística (1921), vocal del Tribunal Provincial Contenciós Administratiu (1921), membre de la Comissió Central (1921) i diputat secretari segon (1921-1922). De la seva actuació a la Diputació de Girona, en aquests anys, en destaca una proposició per tal que la institució redactés les actes del ple i de les comissions en llengua catalana (28 de març de 1922).

En la seva condició de diputat provincial també va exercir un paper destacat a la Mancomunitat de Catalunya. Fou escollit secretari quart de la mesa de l'Assemblea (del 30 d'agost de 1921 al 28 d'agost de 1923) i conseller de Política Social (del 28 d'agost de 1923 al gener de 1924).

Com a diputat de la Mancomunitat dugué a terme una intensa activitat que es plasmà en la presentació de diverses propostes a l'Assemblea, especialment en l'àmbit de la política social i assistencial. El 2 de setembre de 1921 presentà una queixa davant l'Assemblea de la Mancomunitat per la minsa política social que portava a terme la institució, fent èmfasi en l'abandonament de certes accions projectades en aquest àmbit, entre les quals l'Institut de Política Social. En aquesta mateixa línia, l'1 de març de 1922 proposà al Consell Permanent la defensa del sistema d'entitats mutualistes catalanes. Dintre de la seva preocupació per assumptes socials cal remarcar el fet que en diverses

ocasions va mostrar-se partidari d'atendre les demandes del moviment rabassaire. Igualment, en el context de l'aprovació del reglament notarial espanyol, proposà mesures per tal que en l'exercici del notariat es protegís l'ús de la llengua catalana i del Dret Civil català (6 de març de 1922). Finalment, també es preocupà pels problemes polítics que marcaren els últims mesos previs al cop d'estat militar de Primo de Rivera. El 6 de març de 1922 demanà a l'Assemblea que instés el govern espanyol a finalitzar la guerra del Marroc, al restabliment de les garanties constitucionals i a l'abolició de la Llei de Jurisdiccions i el 28 de febrer de 1923 demanava la reforma de la legislació que permetia el nomenament dels alcaldes per decret.

Després del parèntesi de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), Noguer i Comet tornà a la política en els mesos previs a la proclamació de la Segona República. Participà en la fundació d'ERC (1931) i un cop instaurat el nou règim fou nomenat governador civil de la província de Tarragona (abril 1931 - desembre 1932). Al capdavant d'aquest càrrec hagué de fer front a les demandes dels rabassaires i a certes crítiques per part de la direcció d'ERC d'utilitzar el càrrec per afavorir la candidatura de diputat a Corts del seu amic Marcel·lí Domingo, ministre d'Agricultura en el govern de la República. En quedar exclòs de les llistes electorals d'ERC en les eleccions al Parlament de Catalunya (novembre 1932) abandonà el partit i el govern civil de Tarragona i es passà a les files de la secció catalana del Partit Republicà Radical Socialista (1933), dirigit per Marcel·lí Domingo. L'amistat i la condició de secretari del ministre Domingo li va valer el nomenament com a president del Comitè Industrial Cotoner, organisme depenent del Ministeri d'Agricultura, Indústria i Comerç (desembre de 1932) i un lloc en el directori del PRRS català. Des del 1935 formà part de la direcció del Partit Republicà d'Esquerra, secció catalana d'Izquierda Republicana. Després de la victòria del Front Popular fou escollit per la ciutat de Barcelona en les eleccions a compromissaris per a l'elecció del president de la República (maig de 1936).

L'esclat de la guerra civil l'allunyà definitivament de la política activa, atès el seu profund desacord amb la deriva ideològica del règim republicà. El mateix estiu del 1936 dimití del seu càrrec de vicepresident del Consell Directiu d'Izquierda Republicana a Catalunya en protesta per l'assumpció per part del partit dels plantejaments col·lectivistes. Malgrat diversos oferiments per part de les autoritats republicanes per formar part de certs tribunals estatals, durant la guerra només acceptà el nomenament

com a inspector delegat de la Comissaria d'Assegurances de la Generalitat de Catalunya, càrrec tècnic que exercí des de finals de 1936 i fins al gener de 1939.

La derrota republicana en la guerra civil l'obligà a exiliar-se amb la seva dona als Banys d'Arles (municipi del Vallespir, Departament dels Pirineus Orientals, França) a finals de gener de 1939. En aquesta població de la Catalunya Nord hi va viure vuit anys, la major part dels quals en una finca propietat d'una seva cosina. A l'exili, mantingué contacte amb els sectors republicans afins a Marcel·lí Domingo i al catalanisme d'esqueres, especialment amb el polític figuerenc Josep Puig i Pujades. Malgrat que el règim franquista li obrí un expedient de responsabilitats polítiques, el desembre de 1947 retornà a Barcelona on reemprengué la seva activitat com a advocat.

LLUÍS PONS i HERAS

(Cabanelles, 28/03/1861 – 10/08/1941)

Fill de Josep Pons i Batlle, propietari de Cabanelles, i Margarida Heras de Puig, nascuda a Adri en una família d'hisendats rurals. El 1886 es casà amb Dolors Serena i Vial, natural de Figueres. El matrimoni va tenir dos fills: Josep M., metge militar, i Rosa. La mort de la seva primera esposa va fer que el 1904 es casés en segones núpcies amb Francesca Pous i Pous, nascuda a Breda, però descendent d'una família amb propietats a Cabanelles.

El 1872 entrà a l'Institut de Figueres on obtingué el títol de Batxillerat el 1877. Posteriorment, entre 1877 i 1882 estudià Medicina a la Universitat de Barcelona. Entre 1894 i 1912 va viure a Palafrugell, on exercí de metge. A escala professional assolí cert prestigi, la qual cosa el portà a formar part de la Junta Municipal de Sanitat (1895) i a ser escollit vocal de la Junta de govern del Col·legi de Metges de la província de Girona (1907). El 1912 traslladà definitivament el seu domicili a Cabanelles, on continuà treballant de metge.

L'activitat professional la compaginà amb la gestió del seu important patrimoni, situat sobretot en el municipi de Cabanelles. Com a propietari fou un defensor de l'associacionisme en pro dels interessos agraris. En aquest sentit, el 1902 impulsà la creació d'una secció de la Cambra Agrària de l'Empordà a Palafrugell, que ell mateix presidí.

Afí al jaumisme (tradicionalisme) i fervent catòlic, la seva primera experiència en política es produí en els anys 1910-1912 en què fou regidor a l'Ajuntament de Palafrugell. Posteriorment, fou vocal de la Junta Provincial Jaumista (1915) i de la Junta Tradicionalista de Figueres, que el designà com a candidat per a les eleccions a diputat provincial pel districte figuerenc el 1913. En aquells comicis, els tradicionalistes de l'Alt Empordà hi van concórrer juntament amb els regionalistes de la Lliga Regionalista, a través d'una única candidatura anomenada Candidatura Empordanesa i de la qual Lluís Pons formà part juntament amb els regionalistes Carles Jordà i Emili Garriga. Sortí elegit gràcies als 5.001 vots obtinguts. Com a diputat provincial (1913-1917) formà part de diversos organismes de la Diputació de Girona: la Comissió mixta de reclutament (1913-1915), la Comissió permanent de Governació (1914) i la Comissió permanent d'Hisenda (1915-1916). Des de la Diputació treballà per a l'acabament de les obres de la carretera entre Banyoles i la carretera Besalú-Roses via Esponellà. Igualment, la seva condició de diputat provincial li va permetre formar part de l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1917), sense que hi tingués cap intervenció destacada. El 1917 es presentà a la reelecció per al Partit Jaumí, però no reeixí, atès que tan sols obtingué 1.780 vots en tot el districte de Figueres. A partir d'aleshores abandonà la política activa i es dedicà a col·laborar amb el moviment i l'associacionisme catòlic a la ciutat de Figueres. Ja el 1916 fou designat vocal de la Junta Directiva del Patronat d'Estudiants de Figueres, entitat destinada a finançar l'estudi a nois empordanesos amb pocs recursos. Entre 1927 i 1934 presidí la secció local de l'entitat catòlica Adoración Nocturna Española. Igualment, en els mateixos anys, col·laborà amb el Patronat de la Catequística, entitat creada a redós de la parròquia de la ciutat de Figueres.

JOSEP POUS I VIDAL **(Avinyonet de Puigventós 1831-1915 ca.)⁽⁹⁾**

Fill del metge Miquel Pous, continuà el mateix ofici, republicà i anticlerical, molt conegut per ser el pare de l'escriptor teatral, polític i president de la Institució de les Lletres Catalanes, Josep Pous i Pagès

9. M. Àngels BOSCH, *Josep Pous i Pagès. Vida i obra*. Figueres. Institut d'Estudis Empordanesos, 1997.

(Figueres 1873 - Barcelona 1952). Casat amb Antònia Pagès i Bataller, emparentada amb el famós poeta florallesc Anicet Pagès de Puig. Davant dels fets de la tercera guerra carlina i de les partides del capità Savalls prop d'Avinyonet, passaren a refugiar-se a Figueres, en concret al carrer de la Presó –actual carrer Joan Maragall–. Es casà en segones núpcies amb Ignàsia Llobart Pagès, neboda de la primera dona. A Avinyonet és molt recordat entre la gent més gran com a persona molt altruista i per la gran feina que va fer al poble durant la grip espanyola de principis del segle xx. Disposava d'una tartana amb la qual es desplaçava pels masos a visitar malalts. La seva casa pairal és cal Ferrer de la plaça Major d'Avinyonet de Puigventós.

Del rastre de la seva participació política, podem apuntar que va prendre possessió del càrrec com a diputat el 14 de desembre del 1909 i formà part de la Comissió Permanent de Governació, així com del torn de la Comissió Provincial durant el bienni 1914-1915; també participà en la Comissió de Reforma dels reglaments de beneficiència durant els anys 1911-1913 i de la Junta Provincial d'Amillament del mateix bienni.

BALDIRI RAHOLA I LLORENS⁽¹⁰⁾

(Cadaqués, 1879 – Barcelona, 7 de febrer de 1959)

Fill de Frederic Rahola i Berga i Adela Llorens i Romañach, es va traslladar de ben petit –amb els seus pares i germans Joan, Enric i Florentina– a Girona, on va estudiar al Institut Vicens Vives. Casat amb Roser d'Espona i Puig, membre de la destacada nissaga vigatana dels Espona, va tenir set fills: Frederic, Roser, Adela, Josep, Mercè, Núria i Glòria. D'aquests, els germans Frederic i Josep, advocat i enginyer respectivament, han tingut un paper destacat en la política catalana; paral·lelament, de les seves filles,

10. Josep M. BARRIS I RUSSET, *Roses o la recerca de la zona grisa*, Articles 1999-2008, Assaig i Recerca, Roses, 2008.

Francesc MARCO I PALAU, *Josep Rahola, una veu catalanista d'esquerres al Senat*, Fundació Josep Irla, Barcelona, 2014.

Adela es va casar amb el metge Joan Gibert Queraltó i, Roser, editora de professió, ho va fer amb l'historiador Jaume Vicens Vives.

Instal·lada tota la família a Barcelona, on van néixer els seus fills, venia sovint a l'Empordà; a Castelló d'Empúries era propietari del Cortal de Maig, i a Roses —on se'l coneixia com en *Boi* Rahola— posseïa una casa d'estil neoclàssic on avui hi ha l'avinguda de Rhode, que l'any 1937 va ser destinada a hospital, confiscada junt amb les altres cases dels “rojos” rosincs amb la victòria de l'Exèrcit Nacional i, finalment, enderrocada.

Aviat es va involucrar en política; es va presentar a les eleccions de diputats provincials de Girona de l'any 1921 per Roses dins la llista de la Lliga Regionalista. Després del recompte de vots, es va proclamar vencedor de la quarta plaça pel districte de Figueres amb un resultat favorable de 3.440 vots (llistat Sabater del llibre d'A. Balcells, 1996) i 3.198 vots (BOP), no sense existir algunes discrepàncies entre els altres candidats. Van passar els mesos sense que fes entrega de les seves credencials al Registre de la Secretaria de la Diputació de Girona, això junt amb el recurs contra la seva acta de diputat presentat pel Sr. Rafael Torroella Cardoner, van fer que aquest últim fos proclamat diputat l'any 1923.

Sabem que l'any 1922, a banda de ser vocal de la Comissió Pro Monument Funerari de Guifré el Pilós, en representació del partit de centre-esquerra Acció Catalana, ocupava el càrrec de vicesecretari de la Junta Directiva de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País (SEBAP) —associació sorgida arran de la Reial Cèdula de Carles III del 1775 que pretenia introduir els ideals il·lustrats arreu; la de Barcelona va ser creada l'any 1822 amb la voluntat de promoure el progrés de la ciutat i de Catalunya—.

L'abril de 1931 es va reunir la junta electoral al Saló de Cent de Barcelona per proclamar els candidats a les eleccions municipals del diumenge 12 d'abril; dels deu districtes existents a la ciutat de Barcelona, Baldiri Rahola va ser proclamat candidat del districte segon pel Partit Catalanista Republicà —formació política resultat de fusionar Acció Catalana amb Acció Republicana de Catalunya—. El 8 de febrer del 1934 se l'esmenta com a vocal del Comitè Comarcal de Barcelona. Un any i pocs dies després, el 20 de febrer del 1934, surt esmentat com a president de l'Ateneu Català República (adscrit a Esquerra Republicana de Catalunya) pel districte de Gràcia de Barcelona.

JOSEP SALLERAS I PLA
(Figueres, 1887 – Barcelona, 1955 ca.)⁽¹¹⁾

Fill del propietari Vicenç Salleras Camps (1857-1922) i Rosa Pla Viure (Vilamalla 1856-1934), va ser el menor de dos germans i va néixer el 1887 a la capital altempordanesa. El seu pare va ser comerciant a l'engròs de grans, adobs i farratges i un dels principals contribuents de la Figueres del tombant de segle XIX. Va fer el batxillerat a l'Institut Ramon Muntaner de Figueres on fou un bon estudiant i per la qual cosa va rebre tres premis. Casat el 1918 a la parròquia de Sant Pere de Figueres amb Dolors Gummà Castelló, natural de Santiago de Xile, encara

que la família procedia de Cantallops, amb qui va tenir tres fills, tots nascuts a Barcelona. El seu fill gran, Carles, nascut el 1919, va ser vicecònsol *ad-honorem* de l'Equador a Barcelona. El seu germà, Joan Salleras Pla (Figueres 1885-1965), es casà amb M. Lluïsa Llinares del Poyo, d'origen valencià, i va construir una casa amb reminiscències modernistes al carrer Dr. Bartomeus, de Cadaqués, al costat de la casa dels Dalí, situada ben bé davant de la platja del Llané, la qual encara avui resta ben conservada. Un dels fills del seu germà Joan, Víctor Salleras Llinares –nascut a Figueres el 1915– va ser president de la Societat Catalana de Cirurgia del 1975-1977 i membre de la Societat Catalana d'Angiologia, cirurgia vascular i endovascular.

L'arquitecte Josep Azemar Pont (Figueres 1862 - Barcelona 1914), artífex dels grans casals de la burgesia local d'estil modernista, sovint amb gran influència del neogòtic, va dissenyar, el 1904, a la família Salleras una magnífica casa a la part alta de la Rambla figuerenca, que el 1958 passà a ser de propietat de Josep Salleras, com a part de l'herència que va rebre. Es tracta d'un habitatge entre mitgeres de planta baixa i dos pisos amb decoració vegetal i floral, on destaca la tribuna central i la decoració amb

11. Èrika SERNA COBA; Pep VILA MEDINYA, "L'estada del jove Salvador Dalí a la presó (1924)" a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. Figueres, 39 (2008), p. 341-355.

ceràmica llisa i vidireres, i les baranes de ferro forjat en els balcons. Als baixos de la Casa Salleras, hi va haver el magatzem i el popular cafè d'en Xicu Ros o Continental (1876), d'estil neoclàssic i el més antic que es conserva a la ciutat.

Els germans Joan i Josep Salleras i Pla eren amics personals del pare del pintor Salvador Dalí, i veïns d'estiueig a Cadaqués durant anys. El notari Dalí va ser cridat per aixecar acta del resultat electoral de les eleccions a Diputats a Corts del 29 d'abril del 1923 del municipi de Boadella d'Empordà, però les forces policials li barraren el pas de sortida de Figueres, ja que, com si es tractés d'una ciutat medieval, les portes i els accessos a la ciutat estaven controlats, mentre va durar l'elecció, sota la sospita que havien de controlar la possible arribada de pistolers armats de Barcelona per crear aldarulls durant la jornada electoral; a més de carregar els fusells davant d'ell amb finalitat d'intimidat-lo. Dalí, pare, davant d'aquesta contrarietat, en sentir-se coaccionat, i sota amenaça real de disparar les armes, accedí només a redactar la corresponent acta de denúncia dels fets i desistir de marxar a Boadella. Els seus amics, Joan i Josep Salleras i Pla, foren cridats per poder servir com a testimonis dels fets.

Als Jocs Florals de l'Empordà, celebrats el 8 de desembre del 1917 a la ciutat de Figueres, presidits per Pere Corominas i essent membre del jurat J. Pous i Pagès, organitzats per l'Ateneu Empordanès de Barcelona amb patrocini de l'Ajuntament de Figueres, guanyà el catorzè premi extraordinari, d'un total de vint-i-un, amb el lema del poema *Remember* compost per vint-i-sis sonets i guanyà 75 pessetes de premi. Més tard, als III Jocs Florals de l'Empordà, celebrats a Torroella de Mongrís el 1920, no hi va participar, però va formar part del comitè organitzador presidit per J. Massó i Torrents.

Va ser soci honorari de la Joventut Nacionalista, constituïda en Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà (entitat adherida a la Lliga Regionalista de Barcelona) amb seu al carrer Cervantes, número 1 de Figueres.

El 1917 va ser elegit diputat provincial de Girona pel districte de Figueres amb 3462 vots i va rebre diversos nomenaments. Inspector de les Escuelas Provinciales de Artes e Industrias y Menores de Bellas Artes, formà part de la tercera secció de la Comissió Provincial i, també, de la Comissió Permanent de Fomento. Així mateix, va ocupar una vocalia del torn de la Comissió Provincial del 1919-1920. El 1920 va ser nomenat president de la Comissió Permanent d'Hisenda.

Josep Salleras s'ocupà dels negocis familiars des de Barcelona, en concret, des del cèntric carrer Balmes, on passà a residir la dècada dels anys vint. Fou el gerent de la Societat familiar Compañía Comercial Vicente

Salleras Camps, SA, amb seu a Figueres i a Barcelona. Disposava de diferents immobles rústics i urbans, participà en negocis i inversions. Fou membre de la Societat de Crèdit 'Banco de Tortosa' a la dècada dels vint, juntament amb el seu germà Joan, i també de la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona, com a vocal propietari, ja abans de la guerra, i va elaborar, com a comissionat, un estudi sobre preus de combustible i la producció de farina. Molt més endavant, també fou president del Col·legi Oficial d'Agents Comercials de Barcelona. Va ocupar durant els anys cinquanta una vocalia de la Junta de Obras y Servicios del Puerto de Barcelona, en representació de la Cámara Oficial de Comercio y Navegación.

RAFAEL TORROELLA I CARDONER⁽¹²⁾

(Garriguella, 30 de març de 1858 – Portbou, 12 de març de 1928)

Va néixer a la població altempordanesa de Garriguella dins d'una família benestant. Fill de Joan Torroella i Bonacasa i Catalina Cardoner i Palé, del matrimoni van néixer dos fills més: Josep (conegut per a tothom com en Pepet) i Anna. En un moment determinat del qual se'n desconeix la data exacta, els germans Josep i Rafel es van traslladar a viure al poble fronterer de Portbou on van destacar dins l'àmbit polític local.

Instal·lat a Portbou, es va casar amb Rosa Rodeja i Prats, filla de Pere Rodeja i Maria Prats, naturals de Lladó. Amb ella va tenir quatre fills, tres nenes i un nen: Adela (nascuda el 1883), Aurèlia (nascuda el 1889), Sadí (nascut el 1894) i Anna (nascuda el 1897 o 1898). Sadí, l'únic fill baró que el matrimoni va tenir, es va suïcidar el 1918 entrant amb una petita barca endins del mar. La seva segona filla, Aurèlia, es va casar amb l'inspector de duanes Julián Santos Estévez, fill natural del poble de Saucelle de la Ribera (Salamanca). La casa familiar estava al número 1 del Passeig de Morayta, bombardejada durant la Guerra Civil i que, actualment, és l'hotel La Masia. Junt amb el seu germà i altres socis va fundar l'agència de duanes Torroella & Callís amb seu a Portbou i sucursals a Barcelona, Cervera de la Marenda i París. L'empresa li va proporcionar una bona posició econòmica i social.

12. Inés PADROSA, *Bibliografía interdisciplinària de l'Alt Empordà*, Consell Comarcal de l'Alt Empordà, 1996.
Josep PLAYA MASET, "L'accent portbouenc dels Torroella", *Revista de Girona*, núm. 270, p. 95-99.
Pelayo MELÉNDEZ SOLÀ, *España y Cataluña (1892-1939)*, Barcelona, 1946, p. 278-279.

Va ser un dels reimpulsors de la lògia Progreso Portbouense l'any 1893, instaurada al poble el gener de 1885 a mans de Manuel Becerra, tot i que se'n té constància documental des de 1860. Entre els anys 1891 i 1892 es va detectar un clar descens atribuït al declivi generalitzat de la maçoneria a causa de la particular crisi que afectava a cada lògia, però en el cas de Portbou, se'n culpen a les divisions internes i conflictes entre els socis. El 1893 es va redactar un reglament intern que, equivocadament, es va registrar com si fos una societat regida per la Llei d'Associacions. La lògia de Portbou va ser una dels més importants de la comarca, superant la de Figueres respecte al nombre de socis, i va exercir força influència en diferents poblacions dels voltants.

President del Centro Republicano Portbouense, més tard va passar a formar part del Partit Republicà Radical que van fundar Ruiz Zorrilla i Alejandro Lerroux el 1908. La seva carrera política dins l'àmbit municipal va ser d'una importància considerable, fent-se estimar pel poble, sentiment que va fer que se'l denominés el pare dels pobres per la seva filantropia. Va ser alcalde de Portbou al llarg de 20 anys, càrrec que va alternar amb el seu germà Josep, durant els períodes 1894-1901, 1904, 1909-1911, 1918-1920 i 1924-1925. L'any 1909 l'entrada al govern de Maura va provocar que Rafel hagués de deixar apartat el seu càrrec d'alcalde i exiliar-se junt amb el seu germà al municipi de Boltaña (Osca).

Es va presentar a les eleccions de diputats provincials l'any 1907 quedant en sisena posició dels vuit candidats existents. També a les de 1917, en què tampoc va resultar elegit –tot i que a Portbou va quedar segon en nombre de vots, per sota de Martí Inglès Folch. Pel que fa les eleccions de diputats provincials celebrades el 12 de juny de 1921, i després d'un plet contra el Sr. Baldiri Rahola i Llorens, va resultar proclamat quart diputat pel districte de Figueres a la Diputació de Girona, càrrec que va ocupar durant un curt espai de temps (1 d'agost de 1923 – gener de 1924). En un primer moment, de les quatre places a diputats pel districte de Figueres ell va quedar en cinquena posició, per darrere de l'advocat rosinc Baldiri Rahola; mentre que al primer a aquest últim se li atribueixen un total de 3198 vots (BOP) o 3440 (l'listat inclòs al llibre d'A. Balcells, 1996), a Rafel Torroella se li computen 3246 vots (el recompte publicat al BOP es diu que manquen els escrutinis de Navata, Riumors, Ordis i Vilanova de la Muga). L'escrutini final que es va remetre a la Junta Provincial del Cens Electoral atorgava un vot més al candidat Rahola enfront de Torroella, fet que el va proclamar vencedor de la quarta plaça. Quatre dies més tard, el 16 de juny, es va reunir la Junta Provincial del Cens Electoral (presidida per Joaquim d'Espona) per

procedir al recompte de vots, proclamant com a diputats pel districte de Figueres els senyors Josep Ferran i Galter, Paulí Geli i Maymí, Ramon Noguer i Comet i Baldiri Rahola i Llorens, donant-se en aquell moment diverses reclamacions sobre el resultat final, ja que les certificacions dels resultats de les votacions als 63 pobles de l'Alt Empordà feien pensar que el vencedor hauria d'haver estat un altre. Pocs dies més tard, el 30 de juny, Rafel Torroella va presentar a la Diputació de Girona una instància en què afirmava que l'escrutini de les eleccions era erroni. A causa de les incongruències amb els escrutinis de diferents poblacions com Riumors o l'intent de falsificació a Pont de Molins, sempre resultant afavorit el Sr. Baldiri Rahola, una comitiva presidida pel Sr. Moragas (Moragues) i acompanyada pel notari Ramon Vandellós per tal que aixequés acta notarial, es va adreçar a l'Oficina del Cens Electoral del Jutjat Municipal de Figueres per consultar la documentació referent a les eleccions; en tots els documents i actes consultats es va comprovar que hi havia un error d'interpretació o de transcripció d'un número, cosa que havia afavorit al candidat Rahola. Per tot això, es va sol·licitar la presència a les oficines de tots els sotasignants dels documents, venint tots amb excepció del Sr. Josep M. Colls; en mostrar-los l'error comès, van signar una declaració del seu error a l'acta notarial. Finalment, l'acta notarial es va remetre a la Comissió Provincial d'Actes.

Quan la Diputació de Girona encara no estava constituïda, el 2 d'agost de 1921, es va tractar la reclamació presentada per Rafel Torroella contra el resultat de les eleccions de diputats provincials que proclamaven Baldiri Rahola guanyador de l'última de les quatre places de diputats disponibles pel districte de Figueres. No obstant això, en aquell moment encara no s'havia exhaurit el termini legal establert (de 15 dies) per tal que els candidats guanyadors presentessin les seves credencials al Registre de la Diputació de Girona; això, sumat al fet que encara exercia les funcions la Comissió Permanent d'Actes va fer que s'abstinguessin de fer cap dictamen sobre l'assumpte.

En la sessió ordinària de la Diputació de data 25 de novembre de 1921, basant-se amb el certificat expedit per la Secretaria de la Diputació en què s'informava que el Sr. Rahola no havia entregat la seva acta de diputat i, prenent com a fonament els articles 45 i 51 de la Llei provincial, es va decidir proclamar la quarta plaça de diputat pel districte de Figueres vacant.

El 14 de desembre del mateix any, Rafel Torroella va sol·licitar a la Diputació de Girona que juntament amb el recurs per ell havia presentat es remetés a l'Audiència Territorial la documentació i els acords a què es referia el recurs, demanant com a resolució que se'l declarés diputat de la institució.

En la sessió del 23 de febrer de 1923 es va tornar a discutir sobre l'assumpte Torroella - Rahola, des del Ministerio de Governación i per una Reial Ordre del Governador Civil se'ls demanava rapidesa en la resolució del recurs. Davant la incertesa dels diputats a l'hora d'arribar a un acord, la Comissió Central va presentar una declaració fonamentada amb la Reial Ordre de 8 d'octubre de 1921, la Reial Ordre de 10 de gener de 1923 i els articles 45, 65 i 135 de la Llei Provincial en què se sol·licitava dictamen als degans dels col·legis d'advocats de Barcelona i Girona per procedir correctament i legal sobre la declaració de vacant i si la Diputació podia desdir-se de l'acord pres. Finalment, l'agost de 1923 va ser proclamat diputat en detriment de Baldiri Rahola.

Un cop en exercici del seu càrrec va ser l'únic dels diputats republicans que va votar en contra de l'acabament de la guerra amb el Marroc i va formar part de la Comissió d'Hisenda (1923-1924); com a diputat, Torroella presentà una proposta de resolució junt al diputat E. Cardelús, el 2 de gener de 1924, sobre el reintegrament de funcions traspassades a la Mancomunitat procedents de les diputacions. En consonància amb això, segons el Decret de 12 de gener de 1924, la Mancomunitat de Catalunya s'havia d'adaptar a les noves orientacions del govern. Dies abans, els diputats de les diputacions catalanes havien signat una declaració al Palau de la Generalitat en contra d'aquest; l'únic que hi va signar a favor va ser Rafel Torroella Cardoner. Tot i això, també va ser destituït.

Rafel Torroella i Cardoner va morir l'any 1928 a l'edat de 70 anys, segons sembla, fruit d'un atac de cor. El seu enterrament va ser multitudinari, ja que van desplaçar-se d'arreu de la comarca i de la província personalitats per oferir-li el seu últim adéu. Tal com va deixar escrit en el seu testament i pel fet que no professava cap religió, sinó que com els seus progenitors era maçó, va voler ser enterrat al cementiri civil on va ser dut per un grup de pobres a qui va deixar estipulat que se'ls entregués uns diners per la feina feta. Amb la seva defunció, Joan Soler, marit de la seva filla gran, Adela, va ocupar el càrrec de gerent i la presidència de l'agència de duanes.